

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

**ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ**

1. МАНСУРОВА Нилуфар Мухсинжон қизи
ФАХРУДДИН ЎЗГАНДИЙНИНГ ЭР-ХОТИННИНГ МУЛКИЙ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ
ТЎҒРИСИДА ҚАРАШЛАРИ..... 8

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

2. МАДРИМОВ Хушнуд Кувандикович
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ
ҲУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ СУДДА ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ
АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ..... 14

3. АЗАТОВ Жаҳонгир Айбекович
ЗАЩИТА ДОВЕРИЯ КАК ПРИНЦИП АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕДУР 21

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

4. САЛИМОВА Ирода Мамаюсуфовна
ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИНГ ТААЛЛУҚЛИЛИГИ ВА СУДЛОВЛИЛИГИ:
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ..... 29

5. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна, АШУРОВА Мадина
ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ПОНЯТИЯ «ПУБЛИЧНЫЙ ПОРЯДОК» В МЕЖДУНАРОДНОМ
КОММЕРЧЕСКОМ АРБИТРАЖЕ 36

6. ЭРКАБАЕВА Шахноза Икромжоновна
ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТОВ ОГРАНИЧЕННОГО
ПАРТНЕРСТВА И КОММАНДИТНОГО ТОВАРИЩЕСТВА 44

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

7. ХАМЗАЕВ Дилавер Дилшод угли
ГЕНЕЗИС ЗАКОНОДАТЕЛЬНОСТВА О БОРЬБЕ С ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫМИ
ФИНАНСОВЫМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ 53

8. УТЕМУРАТОВА Сапаргул Шамшетовна
АТРОФ-МУҲИТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАРДА
(ЖК 193-196 МОДДАЛАР) ЖИНОИЙ ОҚИБАТ ТУРЛАРИ..... 63

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

9. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўгли
ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШДА ИСБОТ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 69

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ И ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ
МЕДИЦИНЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 78

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

11. ХУЖАЕВ Шохжахон Акмалжон угли ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ДОСТУПА К СОЦИАЛЬНЫМ СЕТЯМ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	88
12. ШУКУРОВА Мухаё Мукумжановна ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИНИ КЎРИБ ЧИҚИШДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ВА ТАШКИЛОТЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ ЖАВОБГАРЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	97
13. МУКУМОВ Бобур Мелибой угли ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ЦИФРОВОГО БАНКИНГА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И ДРУГИХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ	107

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

МАДРИМОВ Хушнуд Кувандикович

Тошкент давлат юридик университети мустақил изланувчиси
E-mail: kh.madrimov@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ СУДДА ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МАДРИМОВ Х.К.
Ўзбекистон Республикасида тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний
манфаатларини судда ҳимоя қилишнинг айрим долзарб масалалари // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2022) Б. 14-20.

 4 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-4-2>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ҳуқуқшунос олимларнинг фикрлари ва Ўзбекистон қонунчилигини ўрганиш асосида тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ маъмурий низо тушунчасига илмий-назарий таъриф берилган. Шунингдек, бундай маъмурий низоларнинг белгилари таҳлил қилинган. Маъмурий низо тушунчасини илмий-назарий тадқиқ этиш натижаларидан келиб чиқиб, қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: маъмурий низо, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ маъмурий низо, маъмурий низо белгилари, маъмурий орган, маъмурий суд, маъмурий даъво.

МАДРИМОВ Хушнуд Кувандикович

Самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета
E-mail: kh.madrimov@gmail.com

НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

АННОТАЦИЯ

В статье дано научно-теоретическое определение понятию «административный спор», связанный с защитой прав и законных интересов субъектов предпринимательства, на основе анализа взглядов ученых-правоведов и законодательства Узбекистана. Также, рассмотрены признаки административных споров. По результатам научно-теоретического исследования разработаны предложения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: административный спор, административный спор, связанный с защитой прав и законных интересов субъектов предпринимательства, признаки административного спора, административный орган, административный суд, административный иск.

MADRIMOV Khushnud

Independent researcher of the Tashkent State University of Law

E-mail: kh.madrimov@gmail.com

SOME ACTUAL ISSUES OF JUDICIAL PROTECTION OF RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF SUBJECTS OF ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

ANNOTATION

This article provides a scientific and theoretical definition of the concept of an administrative dispute connected with protection of rights and legal interests of subjects of entrepreneurship based on the study of the opinion of legal scholars and the legislation of Uzbekistan. Also, the features of such administrative disputes are analyzed. Besides, proposals were developed to improve the legislation, based on the results of a scientific and theoretical research of the concept of an administrative dispute.

Keywords: administrative dispute, administrative dispute connected with protection of rights and legal interests of subjects of entrepreneurship, features of an administrative dispute, administrative body, administrative court, administrative action.

Энг аввало, маъмурий низо тушунчасига аниқлик киритиб олиш лозим. Ҳуқуқшунос олимларнинг илмий ишларида бу ҳақда сўз юритилганда, “маъмурий низо”, “маъмурий-ҳуқуқий низо”, “оммавий низо”, “бошқарув низоси”, “маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатдан келиб чиқадиган низо”, “маъмурий иш” каби тушунчалар қўлланилади.

Ушбу тушунчанинг мазмуни, белгилари, тушунчаси ва турлари бўйича олимлар ўртасида турли хил ёндашувлар мавжуд.

Хусусан, Е.Б.Лупарев фикрига кўра, маъмурий-ҳуқуқий низо деганда давлат бошқаруви соҳасида тарафлар ўртасида манфаатлар тўқнашувидан келиб чиққан қарама-қаршилик мавжудлиги билан ёки давлат-ҳокимият бошқаруви ваколати берилган давлат органлари ва шахсларнинг ташкилий фаолият қонунийлиги ва асослилигига нисбатан қарашларининг мос келмаслиги билан характерланадиган комплекс моддий-процессуал маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунилади [1].

Е.Б.Лупаревнинг таърифида низонинг субъектлари бўлган тарафлар умумий тарзда кўрсатилиб, уларнинг ўзаро тенг бўлмаган хусусий шахс ва давлат органлари (мансабдор шахслар) эканлиги тўлиқ қамраб олинмаган.

Н.Г.Кипер эса маъмурий-ҳуқуқий низога маъмурий-ҳуқуқий муносабат субъектлари ўртасидаги ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларни турлича тушуниш борасидаги тафовутлар, деб таъриф беради [2].

Н.Г.Кипер берган таърифда эса низонинг фақат маъмурий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқиши эътироф этилиб, бошқа оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан юзага келадиган ишлар (масалан, сайлов комиссияларнинг хатти-ҳаракатларидан юзасидан низолар) эътибордан четда қолдирилган.

Лекин, барча оммавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низолар ҳам маъмурий низо ҳисобланмайди. Хусусан, конституциявий юстиция предмети бўлган масалалардан келиб чиқадиган оммавий ҳуқуқий муносабатлар (мисол учун, фуқаро ва тадбиркорнинг ўзига нисбатан қўлланилган қонун нормасининг Конституцияга мувофиқлиги ҳақидаги конституциявий шикоят) маъмурий низога тааллуқли бўла олмайди.

О.В.Чекалина маъмурий-ҳуқуқий низони маъмурий ҳуқуқ субъектлари ўртасидаги индивидуал маъмурий акт ёки мансабдор шахснинг ҳаракати юзасидан тартибга солинадиган баҳсли муносабат мавжуд бўладиган конфликт сифатида тушунтиради [3].

Ушбу ҳолатда маъмурий-ҳуқуқий низо индивидуал қарор ёки мансабдор шахснинг ҳаракати бўйича келиб чиқиши тўғри кўрсатилган бўлсада, мазкур таъриф низонинг мазмунини торайтириб юборган ва низонинг давлат органи томонидан барча ҳокимият ваколатларини амалга ошириш оқибатида юзага келиши тўлиқ қамраб олинмаган.

Умуман олганда, постсовет ҳудудидаги кўпчилик олимлар томонидан низо давлат органига қарши турувчи хусусий шахс сифатида, асосан, фуқаро иштирок этадиган муносабатлардан келиб чиққан ҳолда, маъмурий-ҳуқуқий низога таъриф берилган.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатнинг бир томони тадбиркорлик субъекти эканлигидан келиб чиқиб, маъмурий-ҳуқуқий низони ўрганиш бўйича илмий ишлар эса жуда кам.

Чунки, илгари режали иқтисодиётга асосланган давлатларда соф маънодаги тадбиркорларнинг ўзи мавжуд бўлмаган ва улар фақат бозор муносабатларига ўтиш даврига келиб давлат органлари билан муносабатларда ҳуқуқларини ҳимоя қилишни бошлаган.

Мазкур ҳолат қонун чиқарувчиларга ҳам муайян даражада таъсир кўрсатган бўлиб, қонунчиликда ўзининг изларини қолдирган. Хусусан, маъмурий юстиция бўйича илк қонунлардан бири бўлган 1995 йил 30 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Қонуни ҳам бежизга “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида” деб номланмаган. 1987 йил 30 июнь ва 1989 йил 2 ноябрда ушбу масала бўйича қабул қилинган собиқ Иттифоқ қонунларида ҳам фақат фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳақида сўз юритилган.

Фақат Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 8 декабрдаги Конституцияси 44-моддасида ҳар бир шахснинг ўзини ҳимоя қилиш учун судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланган бўлиб, шахс тушунчаси билан нафақат фуқаро, балки юридик шахслар, жумладан тадбиркорлар ҳам қамраб олинган.

Шу билан бирга, айрим ҳуқуқшунос олимлар низонинг бир тарафи тадбиркор бўлган муносабатларга ҳам алоҳида эътибор қаратиб, бу масала бўйича иқтисодиёт соҳадаги маъмурий-ҳуқуқий низолар доирасида ўз фикрларини билдирган.

Жумладан, Н.В.Сухарева иқтисодиёт соҳасидаги маъмурий-ҳуқуқий низога аниқ маъмурий-ҳуқуқий муносабатдаги тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи субъектлардан бирининг маъмурий-ҳуқуқий муносабатни юзага келтириш, ўзгартириш ва бекор қилиш учун асос бўладиган юридик фактларга нисбатан салбий муносабати, деб таъриф беради [4].

Н.А.Яковенко эса арбитраж судида кўриладиган маъмурий-ҳуқуқий низо деганда маъмурий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган иқтисодий низони тушунади ва низонинг иқтисодий характерини тадбиркорлик субъекти фаолияти

билан боғлайди [5].

Н.В.Сухарева ва Н.А.Яковенко ўз фикрларини кўпроқ иқтисодий низо тушунчасига боғлаган ҳолда асослантирган бўлиб, маъмурий низо ва иқтисодий низонинг умумий жиҳатлари кўп бўлсада, улар тўлиқ бир хил мазмунга эга эмас.

И.М.Дивиннинг фикрига кўра, маъмурий ва бошқа оммавий муносабатлардан келиб чиқадиган низо деганда давлат ҳокимияти органлари томонидан ўз ваколатларини амалга ошириш натижасида маъмурий-ҳуқуқий муносабат субъектлари ўртасида юзага келадиган, процессуал ва маъмурий ҳуқуқ билан тартибга солинадиган келишмовчилик тушунилади. Шу билан бирга, у маъмурий-ҳуқуқий низонинг қуйидаги белгиларини эътироф этади:

- алоҳида субъектлар таркиби,
- низонинг оммавий характерга эгаллиги;
- низони ҳал қилишнинг махсус тартиби [6].

О.В.Чумакова эса маъмурий-ҳуқуқий низонинг белгилари сифатида қуйидагиларни санаб ўтган:

- ушбу низолар давлат бошқаруви жараёни (соҳаси)да юзага келади;
- мазкур низолар алоҳида субъектлар таркибига эга бўлади [7].

Ҳуқуқшунос олимлар фикр-мулоҳазаларини ўрганиш натижасига кўра, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид маъмурий низонинг қуйидаги белгиларини эътироф этиш зарур:

1) субъектларга доир белги – низода тараф сифатида тадбиркорлик субъекти ва унга қарама-қарши турадиган давлат органи ёки ҳокимият ваколатига эга бўлган бошқа тузилма (маъмурий орган) иштирок этади;

2) низо субъектлари ўртасидаги муносабатнинг характерига доир белги – маъмурий орган ва тадбиркорлик субъекти ўртасидаги муносабат вертикал характерга эга бўлиб, бошқарув, моддий, ахборот ва бошқа имкониятларга кўра, улар ўзаро тенг бўлмаган иштирокчилар ҳисобланади;

3) соҳага доир белги – низолар маъмурий ва бошқа оммавий муносабатлардан келиб чиққан бўлиб, бошқарув соҳасида маъмурий орган ўз ҳокимият ваколатларини амалга ошириши оқибатида юзага келади ҳамда ушбу жиҳати билан фуқаролик-ҳуқуқий, иқтисодий-ҳуқуқий ва меҳнат-ҳуқуқий низолардан ажралиб туради;

4) шикоят предметида доир белги – одатда шикоят предмети маъмурий органнинг индивидуал қарори ёки мансабдор шахснинг хатти-ҳаракати бўлади (норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, маъмурий шартномалар ҳам предмет бўлиши мумкин);

5) низони кўриб чиқиш тартибига доир белги – низонинг юқоридаги белгилари уни алоҳида процессуал тартибда ҳал қилишни тақозо этади. Шу сабабли, кўп давлатларда қарорнинг қонунийлигини исботлаш маъмурий органга юклатилган, тарафлар тенг бўлмаганлиги учун тадбиркорларга қўшимча ҳуқуқий кафолатлар ва процессда суднинг фаол иштироки белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида маъмурий низо, хусусан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид маъмурий низо тушунчаларига аниқ таъриф берилмаган. Лекин, соҳага оид қонунчиликнинг мазмунини ва ундаги айрим тушунчаларни таҳлил қилиш асосида муайян фикрларни илгари суриш мумкин.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси (кейинги ўринларда – МСИЮтК деб юритилади) 6-моддасига кўра, маъмурий иш – ишда иштирок этувчи шахслар ва маъмурий суд ишларини юритишнинг бошқа иштирокчилари томонидан судга тақдим этилган ёхуд суд томонидан талаб қилиб олинган ҳужжатлар, шунингдек қоғозда расмийлаштирилган суд ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатлар асосида шакллантирилади.

Мазкур қоида маъмурий ишнинг шаклий (техник) тушунчасига тааллуқли бўлиб, кўпгина ҳуқуқшунос олимлар, хусусан И.М.Дивин томонидан ҳам маъмурий иш

маъмурий низонинг ҳужжатда ифодаланган ва расмийлаштирилган шакли эканлиги ҳақида асосли фикрлар билдирилган [8].

Қонунчиликдаги маъмурий иш мазмунига оид қуйидаги нормаларнинг таҳлили эса унинг мазмуний тушунчасини шакллантириш, яъни маъмурий низога таъриф бериш имконини яратади.

МСИЮТК 2-моддасида маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлар соҳасида фуқаролар ва юридик шахсларнинг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш маъмурий суд ишларини юритишнинг вазифаларидан бири сифатида белгиланган.

Шунингдек, мазкур кодекснинг 4-5-моддаларида ҳар қандай манфаатдор шахс ҳуқуқларини ёхуд қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун маъмурий судга (судга) мурожаат қилишга ҳақли эканлиги ва бундай ишлар маъмурий ишлар бўлиши кўрсатилган.

Умуман, мазкур кодекс фуқаролар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги маъмурий ишларни кўриб чиқиш ҳамда ҳал этишда маъмурий суд ишларини юритиш тартибига нисбатан татбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”ги Қонунидаги кўпгина нормаларнинг мазмуни ҳам маъмурий низо тушунчасини шакллантиришга хизмат қилади.

Хусусан, унинг 1-2-моддаларига кўра, қонуннинг асосий вазифаларидан бири – маъмурий органлар билан муносабатларда жисмоний ва юридик шахслар ҳуқуқларини таъминлашдан иборат бўлиб, маъмурий органларнинг манфаатдор шахсларга нисбатан маъмурий-ҳуқуқий фаолиятига нисбатан татбиқ этилади.

Бу ўриндаги, маъмурий-ҳуқуқий фаолият айрим жисмоний ва юридик шахсларга ёки муайян хусусий белгиларига кўра ажратиладиган шахслар гуруҳига таъсир кўрсатувчи бошқарув фаолияти бўлиб, лицензия, рухсат бериш, рўйхатдан ўтказиш, давлат хизматларини кўрсатиш тартиб-таомиллари каби вертикал муносабатларда юзага келади.

Мазкур қонуннинг 4-моддасига мувофиқ, маъмурий органлар деганда маъмурий-ҳуқуқий фаолият соҳасида маъмурий бошқарув ваколати берилган органлар, жумладан давлат бошқаруви органлари, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ушбу фаолиятни амалга оширишга ваколатли бошқа ташкилотлар ва махсус тузилган комиссиялар тушунилади.

Манфаатдор шахс эса қабул қилинаётган маъмурий ҳужжат ёки маъмурий ҳаракат қаратилган шахс ҳамда ҳуқуқлари маъмурий ҳужжатга ёки маъмурий ҳаракатга дахлдор бўлган шахс ҳисобланади.

Қонунда маъмурий ҳужжатга маъмурий органнинг оммавий ҳуқуқий муносабатларни юзага келтириш, ўзгартириш ва тугатишга қаратилган ҳамда айрим жисмоний ёки юридик шахслар учун ёхуд хусусий белгиларига кўра ажратиладиган шахслар гуруҳи учун ҳуқуқий оқибатлар келтириб чиқарувчи таъсир чораси, деб таъриф берилган.

Шунингдек, маъмурий ҳаракатлар – маъмурий органнинг жисмоний ва юридик шахсларга нисбатан маъмурий-ҳуқуқий фаолият соҳасида амалга оширилган, маъмурий ёки процессуал ҳужжат бўлмаган, юридик аҳамиятга эга ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)дан иборат.

Шу ўринда, тадқиқот предметида боғлиқлик нуқтаи назаридан, тадбиркорлик субъекти тушунчасига ҳам тўхталиб ўтиш керак. “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 3-4-моддаларига кўра, таваккалчилик ва мулкый жавобгарлик остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускорлик фаолиятини қонунчиликка мувофиқ амалга оширадиган, белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтган юридик ва жисмоний шахслар тадбиркорлик субъектлари ҳисобланади. Ушбу қонун улар ўз фаолиятини яқка тартибдаги тадбиркор, оилавий тадбиркорлик, оддий ширкат,

деҳқон хўжалиги, юридик шахс каби шаклларда амалга оширишини назарда тутди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, ҳуқуқшунос олимларнинг фикрларини ўрганиш ва қонунчиликни таҳлил қилиш натижалари бўйича тадқиқот предметида оид маъмурий низонинг илмий тушунчаси шакллантирилди.

Унга кўра, тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид маъмурий низо деганда ўзаро тенг бўлмаган иштирокчилар, яъни тадбиркорлар ва маъмурий органлар ўртасида ушбу идораларнинг қарори (мансабдор шахснинг хатти-ҳаракати) ва ўз ҳокимият ваколатларини бошқача шаклда амалга ошириши оқибатида юзага келадиган, маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ҳамда алоҳида процессуал тартибда кўриб чиқиладиган низо тушунилади.

Бунда, ўзаро тенг бўлмаган тарафлар ўртасидаги низонинг “хусусий шахс ва давлат ҳокимияти ўртасидаги муносабатнинг кесишмаси”дан келиб чиққанлиги – маъмурий низонинг асосий мазмунини белгилаб беради.

Маъмурий низо тушунчаси бўйича юқорида келтирилган тадқиқот натижаларидан келиб чиқиб, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан қатор таклифлар ишлаб чиқилди.

Биринчидан, маъмурий низо тушунчасига юқорида берилган таърифдан келиб чиқиб, амалдаги Иқтисодий процессуал кодекснинг 25-моддасида кўрсатилган иқтисодиёт соҳасида юридик шахслар ва яқка тадбиркорлар ўртасидаги **маъмурий муносабатлардан келиб чиқадиган барча низолар аслида иқтисодий судлар эмас, балки маъмурий судлар томонидан ҳал қилиниши зарур.**

Умуман, давлат органи ўз ҳокимият ваколатини амалга ошириши оқибатида тадбиркор билан келиб чиққан барча низолар маъмурий юстиция предмети бўлганлиги сабабли, ҳозирда **иқтисодий судларда кўрилаётган низоларнинг бошқа турларини ҳам инвентаризация қилиш лозим.**

Чунки, моддий ҳуқуқ жиҳатидан ўзаро тенг бўлган субъектлар ўртасидаги ишларни кўрадиган фуқаролик ва иқтисодий судлардан фарқ қилган ҳолда, **маъмурий судлар айнан ўзаро тенг бўлмаган субъектлар иштирокидаги низоларни кўриб чиқиш учун махсус ташкил этилган.**

Маъмурий юстиция институтининг асосий мақсади ҳам айнан шу каби низоларни ҳал қилишдан иборат.

Иккинчидан, ҳозирги кунда тадбиркорларнинг иқтисодий ва маъмурий судлар ўртасидаги оворагарчилигини бартараф этиш учун тадбиркорнинг шикоятини билан бирга, ушбу талабга сабабий боғланишда бўлган **зарарни ундириш талабини ҳам маъмурий судда кўриш зарур.**

Бу ўриндаги энг асосий аргумент шундаки, маъмурий низога боғлиқ бўлган зарарни ундириш талабининг ҳам айнан бир иш доирасида маъмурий судда кўрилиши – бу дастлабки маъмурий низонинг (мисол учун, қарорни ноқонуний деб топиш ҳақидаги ишнинг) мантиқий жиҳатдан давом этишидир.

Маъмурий судда бошланган низонинг зарар ундиришга оид қолган қисмини иқтисодий судда кўриб чиқилиши нафақат тадбиркорни овора қилиш, айтилиши вақтда маъмурий юстиция институтини тўлиқ жорий этмаслик ҳисобланади. Чунки, бу ўринда зарар ундирилмагунга қадар, давлат органи ва тадбиркор ўртасидаги вертикал характердаги низо яқунланмасдан туради.

Зарарни қоплаш ҳақидаги низолар маъмурий судда кўриб чиқилиши Қозоғистон Маъмурий процедура-процессуал кодекси 160-моддаси, Озарбайжон Маъмурий-процессуал кодекси 34-моддаси [9] ва Литва “Маъмурий ишлар бўйича иш юритув тўғрисида”ги Қонуни 17-моддасида [10] ҳам мавжуд.

Умуман, бу каби номувофиқликларни тизимли бартараф этиш учун маъмурий суд тегишли қарорнинг ноқонунийлиги ёки ҳақиқий эмаслигини эътироф этиш билан чекланиб қолмасдан, **низодан келиб чиқадиган зарар ва бошқа ҳуқуқий оқибатларга оид масалаларни ҳам ҳал қилиши зарур.**

Шундан келиб чиқиб, МСИЮТК 26-моддасига ўзгартиш киритиб, **ўзаро боғлиқ бўлиб, баъзилари маъмурий судга, бошқалари эса иқтисодий судга тааллуқли бўлган бир нечта талаб бирлаштирилган тақдирда, барча талаблар маъмурий судда кўрилишини белгилаш** лозим.

Ушбу нуқтаи назарга асосланган ҳолда, тадқиқот предметида бевосита кирмаса ҳам таъкидлаш зарурки, баъзилари маъмурий судга, бошқалари фуқаролик судига тааллуқли **бир нечта талаб бирлаштирилган ҳолларда ҳам, барча талаблар маъмурий судда кўрилиши** керак.

Учинчидан, МСИЮТКга **маъмурий даъво институтини** киритиб, хусусий шахс (жумладан тадбиркор) ва маъмурий орган ўртасидаги муносабатларнинг характеридан келиб чиққан ҳолда, **баҳслашиш, мажбурият юклаш, тан олиш, қайта тиклаш ҳақидаги талабларнинг мазмунини очиб бериш** зарур.

Ушбу институтнинг аҳамияти шундаки, даъво турига қараб, маъмурий низо турлари фарқ қилади ва шунга мос равишда хусусий шахснинг ҳуқуқини ҳимоя қилиш усули танлаб олинади. Мисол учун, баҳслашиш даъвоси бўйича маъмурий органнинг қарори бекор қилинса, мажбурият юклаш даъвоси юзасидан маъмурий орган томонидан хусусий шахс фойдасига қарор қабул қилинади ёки муайян бошқа ҳаракат амалга оширилади (ҳаракатни содир этмаслик мажбурияти юкланади).

Ёки, тан олиш даъвосини кўриш натижасига кўра, маъмурий қарор ҳақиқий эмас деб топилса, қайта тиклаш даъвоси натижасига кўра, етказилган зарар қоплаб берилади ва бошқа ҳуқуқий оқибатлар ҳал қилинади.

Шунингдек, даъво турларининг мазмуни тўлиқ очиб берилгандан кейин, амалиётдаги кўплаб хатоликларга, жумладан маъмурий судлар ваколатига тааллуқли ишларни иқтисодий судлар ва фуқаролик судлари томонидан кўриш ҳолатларига барҳам берилади.

Умуман, МСИЮТКда даъво турлари асосида маъмурий ишларнинг мазмунини кенгроқ ёритиб бериш, бир томондан, суд ва бошқа маъмурий органлар томонидан қонунларни тўғри қўллашга хизмат қилса, иккинчи томондан, тадбиркорларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш имкониятларини кенгайтиради.

Иқтибослар / Сноски / References:

1. Лупарев Е.Б. Административно-правовые споры: Дис. ... д-ра юрид. наук. Воронеж, 2003. С. 43-44.
2. Кипер Н.Г. Административно-правовой спор (теоретические проблемы) // Юридический мир. 2017. № 12.
3. Чекалина О.В. Административно-юрисдикционный процесс: Автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. М., 2003. С. 14.
4. Сухарева Н.В. Административно-правовые споры в сфере экономики // Право и экономика. 2001. № 4. С. 56.
5. Н.А.Яковенко. Понятие административно-правового спора // Вопросы экономики и права. 2009. № 11. С. 32-35.
6. Дивин И.М. Административное судопроизводство по экономическому спорам: отдельные аспекты развития. – М.: Статут, 2017. С. 118.
7. Чумакова О.В. Административно-правовые споры с сфере регистрации юридических лиц: Дис. ... кандидат юрид. наук. М., 2008. С. 27-28.
8. Дивин И.М. Административное судопроизводство по экономическому спорам: отдельные аспекты развития. – М.: Статут, 2017. С. 115.
9. online.zakon.kz сайтидан олинган (18.07.2022 й.)
10. e-seimas.lrs.lt сайтидан олинган (18.07.2022 й.).